

Értünk haltak, szenvedtek

Egy emlékhely születésének dokumentumai

Néhány héttel e lapszám megjelenését követően, egész pontosan 2001. november 4-én egy emlékhely átadására kerül sor a Budapesti Fegyház és Börtön területén. Ott, ahol az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően években keresztül küldte akasztófára forradalmárok százait a várbíróság. Ott, ahol a kivégzés szinte mindennapos eseménynek számított, ott, ahol oly sok fiatal szív dobbant utoljára. Ezt a helyet hajdan „Kisfogház”-nak hívták, s a rendszerváltás idejére már egészen más volt a rendeltetése, mint az 56-ot követő vészorszakban: az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézet (IMEI) objektumaként működött. Mostanra lényegében visszaállították eredeti állapotába, hogy a széles nyilvánosság által látogatható emlékhelyként figyelmeztessen mindenkit: a magyarság történelmében ilyen gyalázat soha többé ne fordulhasson elő.

Az alábbiakban az emlékhely létrehozásának dokumentumaiból közlünk szemelvényeket, s részleteket adunk közre két hajdani halálraítélt, Fónay Jenő és Mécs László visszaemlékezéseiből.

Fónay Jenő ma a Magyar Politikai Foglyok Szövetségének elnöke, Mács László pedig a rendszerváltás óta parlamenti képviselő.

1. dokumentum:

Magyar Politikai Folygok Szövetsége
Tisztelettel
Dr. Mádl Ferenc úrnak,
a Magyar Köztársaság Elnökének
Budapest

A POKOLBÓL való menekülés óta kísért és feszít (nem csak engem egyedül) a gondolat, hogy a négy évtized minden kínját-keservét-bűnét elszenvedetteknek valamiféle látható – tapintható – maradandó emléket állítsunk, melyet tanulsággul is kiálthatunk ország-világ elé:

SOHA TÖBBÉ ELŐ NE FORDULJON ami a budapesti Országos Börtön Kisfogházában történt. A Kisfogház legyen emlékhely, emlékmúzeum.

A rendszerváltás első perceiben ugyanazzal a kéréssel – gondolattal fordultam Antall József miniszterelnök úrhoz, Göncz Árpád (akkor még ideiglenes) köztársasági elnök úrhoz.

A meghatottságig elnyerte tetszésüket, támogatták!

Évekig küzdöttem, nem is egyedül.

Válasz: az ott dolgozó mozgássérülteket nem lehet máshol elhelyezni.

Mára nagyot változott az ottani állapot.

Bökönyi István vezérőrnagy úr segítségével – támogatásával és engedélyével fordulok Önhez, elnök úr. A Büntetés-végre-

hajtás országos parancsnoka megoldást ígért, s ha elnyerhetném minden illetékes támogatását, az 1956-os forradalom 45. évfordulóján megnyithatnánk a társadalom előtt a borzalmak – kivégzések emlékműzeumát, az eredeti Kisfogházat.

Elnök Úr!

Nagyon rövid idő alatt az illetékesekkel biztonságosan elkészítjük az eredeti állapotot, az átalakítás kiviteli terveit. A kivitelezés maximum 6-7 hónapot vesz igénybe, s nagyon sok ember megnyugvására gazdagabbak lehetünk egy soha el nem múltó emlékkel ebből a ... múltból.

Tisztelettel kérem támogatását.

Budapest, 2000. szeptember 5.

Tisztelője: Fónay Jenő elnök

2. számú dokumentum

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Országos Parancsnok

Dr. Hende Csaba Úrnak

politikai államtitkár

Igazságügyi Minisztérium

Budapest

Tisztelt Politikai Államtitkár Úr!

Jelentem, hogy utasítására megvizsgáltuk egy, az 1956-os forradalom és szabadságharc után bebörtönzött és kivégzett politikai fogvatartottnak emléket állító emlékhelynek a Budapesti Fegyház és Börtönben történő létesítési lehetőségeit. A vizsgálat során megtekintettük az említett intézet un. „Kisfogház” épületét, majd megbeszélésen egyeztettük elgondolásainkat. A megtekintésen részt vett Fónay Jenő úr, a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége elnöke, Csóti András bv. dandártábornok, Varga Valéria bv. dandártábornok, valamint dr. Huszár László bv. ezredes, az intézet parancs-

noka, dr. Antal Albert, az IMEI főigazgató főorvosa.

Az emlékhely-létesítéssel kapcsolatos együttes javaslatunk az alábbiakban összegezhető.

Az emlékhely létesítését javasoljuk és megvalósíthatónak tartjuk úgy, hogy az emlékhely zárkacsarmokból, emlékparkból és kivégzőhelyből állna. Az emlékhely bejáratként egy ajtót építenének be az intézeti bástyafal Újhegyi úti részére. A bejárat két oldalán magas ráccsal elkülönített út vezetne az emlékhely „zárkacsarmok” részéhez. Az intézeti gyalogos közlekedés céljára az elkülönített utat egy másik – szintén magas ráccsal védett – út kereszteznék. Az utak tállakozási területét egy „négyes ajtórendszer” alkotná, amely lehetővé tenné a szabályozott gyalogos közlekedést, illetve a látogató csoportok és fogvatartottak, a személyzet elkülönített közlekedését.

Az IMEI egyes kórtermeit és az ott elhelyezett személyek szociális ellátásához szükséges helyiségeket magába foglaló épületben (korábban: „Kisfogház”) a földszinten egy ajtó beépítésére kerülne sor, és a 8 kórteremből, 1 mosogatóból, 1 előtérből, 1 zuhanyozóból, 1 WC-ből álló részből egy elválasztó fal beiktatásával alakítanának ki korhű berendezésekkel „zárkacsarmokot”. Az elválasztó fal helyet adhatna fényképeknek, feliratoknak, stb.

Az emlékhely második részéhez (emlékpark) az útvonal jelenleg is kiépített. Az emlékpark a jelenlegi épületek közötti füves részen lenne kialakítva úgy, hogy magas rács venné körül, ahol emlékművön vagy kopjafákon esetleg szerepelnének azon személyek nevei, akiket ebben az intézetben végeztek ki.

Az emlékhely harmadik része a korábban lebontott, újjólag felépítendő kivégző-

hely lenne, korhű berendezésekkel, eszközökkel. Az emlékhely alaprajzra készített vázlatát – melyet Fónay Jenő úr személyesen készített el – mellékelten felterjesztem.

Az emlékhelynek ebben a formában történő létesítése – kisebb szükségszerű módosítások után – nem veszélyeztetné az intézet biztonságát, napi működését. Az emlékhely működtetéséhez célszerűnek tartjuk egy állandó gondnok (emlékhelyvezető) foglalkoztatását. Ilyen személy jelölésére Fónay úr ígéretet tett.

A megbeszélésen felvetődött az emlékhely létesítésének pénzügyi szükséglete is. Fónay Jenő úr kijelentette, hogy a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége biztosítja a létrehozáshoz szükséges pénzügyi fedezetet, sőt, a Szövetség vállalja a kivitelezés lebonyolítását is, együttműködve a Bv-szervekkel. A lebonyolítás magába foglalná a tervezést, az építési engedély önkormányzattal történő engedélykérését is.

A megbeszélésen részt vevő személyek egyetértettek abban, hogy egy bizottság létrehozása szükséges a további feladatok koordinálásához. A bizottság elnökének Fónay Jenő úr személyemet kérte fel.

E tekintetben javaslom, hogy két társelnök (Fónay Jenő úr és személyem) vezesse a bizottsági munkát. A megbeszélésen Fónay úr jelezte, hogy Göncz Árpád volt köztársasági elnököt is tervezi felkérni a bizottsági munkában való részvételre. A bizottság további tagjai a Bv. részéről dr. Huszár László bv. ezredes, dr. Antal Albert főigazgató főorvos, Czinege István, a Bv.OP Beruházási Osztály vezetője, Boglyasovszky Csaba bv. ezredes, a Bv. OP Biztonsági Főosztály vezetője lennének.

A Politikai Államtitkár Úr előzetes iránymutatása szerint Fónay Jenő úr közreműködésével felkérem Obersovszky Gyula

urat is a bizottsági munkában való részvételre. (Időközben Obersovszky Gyula, az 1956-os forradalom és szabadságharc legendás alakja, az „Igazság” című lap szerkesztője elhunyt – a szerk. megj.)

Jelentem továbbá, hogy az emlékhely létesítésével kapcsolatosan még további feladat a jelzetteknek től az IMEI beteginek (24 fő) a „zárkacsarnok” kialakításával járó új elhelyezési feltételei megteremtése. E részfeladat végrehajtási lehetőségeit keressük azzal, hogy a Bv. szervezet ezt megoldja, saját költségvetéséből.

Mindezek alapján kérem a Tisztelt Politikai Államtitkár urat, szíveskedjen egyetérteni az emlékhely létesítésével kapcsolatos eddigi javaslatokkal, elgondolással.

Amennyiben a Politikai Államtitkár úr egyetértését megkapjuk, megkezdjük a bizottsági munkát, a tervezést, és a terv első változatát egyetértésre a Politikai Államtitkár úrnak fel fogom terjeszteni.

Budapest, 2000. október 02.

Tisztelettel: dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy

3. sz. dokumentum

Mécs Imre úrnak, országgyűlési képviselő

Budapest

Tisztelt Képviselő úr!

Fónay Jenő úrnak, a Magyar Politikai foglyok Szövetsége elnökének kezdeményezésére az 1956-os forradalom és szabadságharc után bebörtönözött és kivégzett politikai fogvatartottak emlékéért megőrző és ápoló emlékhely kialakítását tervezzük a Budapesti Fegyház és Börtön ún. „Kisfogház” épületében.

Terveink szerint az emlékhely 2001. október 23-án, a forradalom és szabadságharc

45. évfordulóján krülné megnyitásra, s nyilvánosan látogatható lenne.

Az eredeti állapot kialakítása, a hiteles tájékoztatás és méltó emlékezés követelményeinek megvalósítására bizottságot hozok létre, amelynek elnökéül dr. Bökönyi István vezérőrnagyot, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát jelölöm ki.

A bizottság munkájában Fónay Jenő és Obersovszky Gyula urak, továbbá a büntetés-végrehajtás vezető beosztású munkatársai vennének részt.

Tisztelettel felkérem Képviselő urat, a bizottság munkájában szíveskedjen részt venni. Jelenlétével, tapasztalataival, illetve elgondolásaival segítse elő, hogy a forradalom és szabadságharc e fájó, de maradandó emlékét kegyelettel megőrizhessük.

Szíves válaszát várva, tisztelettel: dr. Hende Csaba

Budapest, 2000. október 31.

4. számú dokumentum

Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság

EMLÉKEZTETŐ

Készült: a Budapesti Fegyház és Börtönben az emlékhely létesítését koordináló bizottság 2000. december 19-én 11 órától megtartott üléséről.

Jelen vannak: Varga Valéria bv. dandártábornok, (bv. országos parancsnok gazdasághelyettese)

Fónay Jenő elnök (a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége),

dr. Huszár László bv. ezredes, (a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka),

dr. Antal Albert ph.D (az IMEI főigazgató főorvosa),

Győzsi Zoltán bv. ezredes, (a Központi Ellátó Intézet parancsnoka)

Boglyasovszky Csaba bv. ezredes, (a Bv.OP Biztonsági Főosztály vezetője),

Czinege István ka. (a Bv.OP Beruházási és Fejlesztési Osztály vezetője)

Tárgy: a budapesti Fegyház és Börtön területén létesítendő emlékhellyel kapcsolatos feladatok egyeztetése

Varga Valéria ddtbk. asszony: üdvözlés megnyitó után ismertette az eddig kialakult helyzetet, elvégzendő főbb feladatokat.

Czinege István ka.: az alábbi körülményekről tájékoztatja a jelenlévőket:

- a bástyafalon nyitandó bejárat és a „Kisfogház” között létesítendő bástyafalat nem bírja el a földben elhelyezett kábel és csatormarendszer, így ahelyett fémkerítés indokolt;

- az épületben a „trepp”-ek közötti szintelválasztás teli fémlémezzel szükséges;

- a POFOSZ vállalja az épületen belüli leválasztáshoz szükséges falak költségét, melyhez a tervet a Bv. biztosítja;

- a 18 fő beteg elhelyezésére alkalmas (BFB gazdasági osztály által használt területen a KPNYF felett) új osztály beruházását kötelezően tervezettni kell;

- a tervtárnak és a hírüzem irodáinak megvannak az új helyei;

- az intézet gazdasági osztályának elhelyezése továbbra sem megoldott;

- indokolt megvizsgálni a hírüzemnek a KEI udvarára, könnyűszerkezetes csarnokba történő helyezését.

Dr. Antal Albert tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a kórházi osztály bármilyen jellegű (ideiglenes, végleges) mozgatásához a Legfőbb Ügyészség engedélye szükséges.

Kormányrendelet írja elő a kialakítandó feltételeket, amelyek költsége nagyon magas.

Czinege István jelezte, hogy az egész osztály költöztetésére nincs lehetőség, csak

a 18 „betegágy” és a személyzet számára elegendő az alapterület.

Győri Zoltán támogatta Czinege úr javaslatát a hírüzem KEI területére való helyezésére.

Varga Valéria az alábbi üzemelést látta célszerűnek, hogy a betegek a legkevesebb időt töltsenek ideiglenes helyen:

– tervezés, költségszámítások: 2001. február 28-ig;

– IMEI költöztetése: márciusban;

– kiviteli tervek Fónay úrtól: március 1-jéig.

Ezután Fónay úr eltávozott, mert a következőkben csak a bv-t érintő kérdéseket tárgyalta.

Varga Valéria dandártábornok a kialakult helyzetben érzékelve az IMEI osztályának költözése miatti minisztériumi és más bv-n kívüli szervek együttműködésének szükségességét, az alábbira tett javaslatot:

– a KEI parancsnoka vizsgálja meg a hírüzem elektronikai részének a BFB gazdasági osztálytól jelenleg is lekerített területére, a lakatosüzem Váci Bv. Intézet területére történő telepítésének lehetőségeit;

– a BFB parancsnoka folytasson előzetes tárgyalást a nemzetbiztonsági Szakszolgálat illetékes vezetőjével a speciál-üzem „Kisfogház” földszintjére költözésének lehetőségeiről. A tárgyalás eredményéről személyesen tegyen jelentést;

– a BFB gazdasági osztálya maradjon jelenlegi helyén;

– az IMEI létszám-igényét a főigazgatóúr Lipták ezredes úrral egyeztesse (dr. Lipták László bv. ezredes a Bv.OP Személyügyi és Szociális Önálló Osztályának vezetője – a szerk.)

Varga Valéria a tárgyalásokról és az egyeztetésekről a szükséges intézkedéseket

is magába foglalóan január végére kér jelentést.

kmf.

Boglyasovszki Csaba bv. ezredes

bizottsági tag

Budapesti Fegyház és Börtön

parancsnoka

Jóváhagyom: Dr. Bökönyi István bv.

vezérőrnagy

országos parancsnok

EMLÉKEZTETŐ

Tárgy: „Emlékhely” Bizottság ülése, aktuális feladatok egyeztetése

Helye: a Budapesti Fegyház és Börtön tárgyalóterme

Időpont: 2001. március 6-án 15-17,30

Jelen voltak:

dr. Márki Zoltán bíró, IM. főcsoportfőnök

dr. Csordás Sándor, IM. Bv. Felügyeleti Főosztály vezetője Fónay Jenő POFOSZ elnök

dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok

dr. Antal Albert PhD, IMEI főigazgató

dr. Huszár László bv. ezredes, BFB intézetparancsnok

Juhász Attila, HINTER LAND Kft., ügyvezető igazgató (tervező)

Kiss-Illés Mónika, okl. építésmémök

Lesencz Péter (kivitelező)

Tóth Attila bv. hadnagy (jkv. vezető)

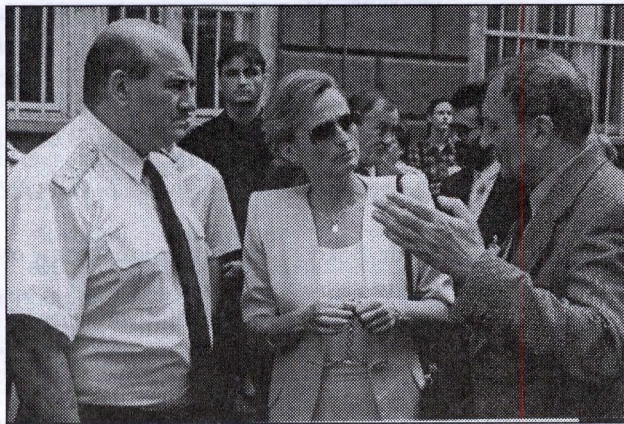
dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy: köszönti a résztvevőket, összefoglalja az elmúlt bizottsági ülés óta történeteket: az elközeléseket sikerült egyeztetni, jó úton haladunk a kivitelezés felé.

Fónay Jenő: nagyon örül, hogy ennek a szép gondolatnak ilyen jelentőséget tulajdonított az IM, és a büntetés-végrehajtás. Az emlékhely kialakításánál arra kell töreked-

ni, hogy a látogatóban azt az érzést keltse, itt egy nemzetet aláztak meg. Nem számított rá, hogy a bv-re háruló feladatok ilyen nagy anyagi áldozatot követelnének. A tervező vállalattal olyan kapcsolatot sikerült kialakítani, melynek eredményeként a terveket ingyen készítették el a számukra.

A kívánt falak létesítésével nem fogjuk befolyásolni a jelenlegi, nagyfokú biztonságot, amely az intézetet jellemzi.

Juhász Attila: ismerteti az általuk elkészített tervrajzokat, számba veve az „Emlékhely” kialakításához közvetlenül kapcsolódó (POFOSZ által fizetett) tervezési feladatokat.

Fónay Jenő felidézte a múltat

dr. Huszár László: ismerteti a jelenlegi helyzetet, valamint a költözés utáni várható módosításokat, amelyek közvetetten érintik az „Emlékhely” kialakítását (a bv. költségén). A „speciál-üzem” jövője bizonytalansági tényező.

Györi Zoltán: a KEI hír-műhely elköltöztetése megoldható.

dr. Antal Albert: 20 betegről van szó, akiket el kell költöztetni. Az ápoltak felkerülnének a felső emeletre, ehhez személyze-

tet, osztályt kell kialakítani, melynek komoly forrásigényei merülnek fel. A „speciál-üzem” kórházzá alakítása tárgyában felmérést végeztek az építészeti feladat költségeiről. Az újonnan kialakított kórházi férőhelyekkel kapcsolatban szigorú és költségigényes ÁNTSZ standardokat kell figyelembe venni, melyek megkerülhetetlenek.

Fónay Jenő: 30 millió forint költségen modern kórházi részleget lehet kialakítani.

Dr. Bökönyi István: dr. Antal úr terjeszse fel a látszám- és eszközigényét az országos parancsnokságra egy héten belül (március 15-ig).

dr. Antal Albert: az IMEI költöztetését

március 10-én meg lehet kezdeni, s ezt március 31-ig megpróbálják befejezni. az építési munkálatok idejére maximum három hónapos ideiglenes elhelyezésre lát lehetőséget az érintett betegeket illetően.

Márki Zoltán: a Nemzetbiztonsági Szolgálattal szükséges minisztériumi szinten egyeztetni a „speciál-üzem” tárgyában.

A bizottság helyszíni bejáráson volt.

Márki Zoltán bíró, IM főcsoportfőnök ütemtervet határozott meg az „Emlékhely” kialakításával kapcsolatos (a POFOSZ által finanszírozott) munkálatokról.

I. április 2. – május 15.: bástyafal-IMEI III. épület közötti lemezfal, látogató helyiség lejárata feletti „viadukt”, bástyafal-IMEI III. épület közötti rácskerítés áthelyezése az épület homlokzati frontjának síkjába. Ajtó nyitása az IMEI III. épület végén (emlékhely-bejárat), „siralomzár-

kák” visszaalakítása. Esetlegesen emlékhely-beltéri leválasztás: falazás, lemez-álmennyezet.

II. május 15. – augusztus 1.: emlékpark-kültér: íves elválasztó kerítés, volt kivégzőhelyiség felépítése. Esetlegesen: emlékhely beltéri leválasztás, falazás, lemez-álmennyezet.

III. augusztus 1. – augusztus 31.: bástyafal építés a parancsnoki épület és az IMEI III. épület siralomzárkái között. Utolsóként: bejárati kapu kibontása a bástyafalon a III. torony alatt. Emlékpark tereprendezés.

A bizottság következő ülésének időpontja: 2001. március 29-én 15 óra, helye: BFB tárgyalóterme.

Budapest, 2001. március 6.

Készítette: dr. Huszár László bv. ezredes bizottsági tag

5. számú dokumentum

BELÜGYMINISZTERIUM

Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat
dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy Úr!
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka
Budapest

Tisztelt Tábornok Úr!

Tájékoztatom, hogy ... számú megkeresésében foglaltaknak megfelelően a Lasancz-Bau Építőipari, Szolgáltató- és Kereskedelmi Kft. ellenőrzését elvégeztük, ennek során a Büntetés-végrehajtás érdeke szempontjából veszélyt jelentő kockázati tényező nem merült fel.

Javaslom az emlékmű kivitelezésének megkezdése előtt annak munkálataiban részt vevő személyek beléptetéséhez szükséges biztonsági ellenőrzését elvégezni szíveskedjenek.

Melléklet: 1 db cégismertető
Bzdapest, 2001. április 5.

Tisztelettel: Egressy Pál r. ezredes
rendőrségi főtanácsos
szólgálatvezető-helyettes

6. számú dokumentum

Chladek István Vezérőrnagy Úr!
főigazgató
Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
Budapest

Tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Korábbi megbeszélésünk, valamint a megbeszélésünk óta eltelt időszakban tartott Emlékhely Kialakító Bizottság ülésén történt egyeztetések alapján az alábbiakról tájékoztatlak.

Kialakult egy olyan, minden érintett fél által elfogadott megoldás, amely lehetővé teszi, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön területén létrehozzuk a kommunista diktatúra börtönben halálra ítélt, kivégzett áldozatainak emlékhelyét.

A megoldás szerint a Bv. Központi Ellátó Intézete híradó és lakatos műhelyei költöznek a Váci Fegyház és Börtönbe. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet betegeinek egy részét ideiglenesen elhelyezik, majd a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Speciális Üzem pedig a Bv. Központi Ellátó Intézet híradó és lakatos műhelyei helyére költözne át. A megoldás szerinti elhelyezés részleteiben, a végrehajtás ütemezésében az érintett vezetők, parancsnokok, IM köztisztviselők a 2001. április 6-ai bizottsági ülés keretében helyszínbemjárson megállapodtak.

Mindezek alapján ezuton hivatalosan is felkérlek, hogy az emlékhely kialakítása érdekében szíveskedj segítséget nyújtani az alábbiakkal:

– a Speciális Üzem átköltözése 2001. június 15-ig a Kisfogház földszintjére, a Központi Ellátó Intézet hirodó és lakatos műhelyei helyére;

– a Speciális Üzem átköltözésének finanszírozása

Korábbi megbeszélésünknek megfelelően ismételten felajánlom, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka az átköltözéshez fogvatartotti munkaerőt külön szerződés alapján biztosít.

A 2001. április 6-ai bizottsági ülésen felmerült annak lehetősége is, hogy a Speciális Üzem új elhelyezési körletének kialakításához esetleg igénybe veszik a PO-FOSZ-szal szerződött építőipari cég szolgáltatásait is. Mellékelten megküldöm a cég adatait, továbbá a BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatától a cégről készített ellenőrzési véleményét.

Tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Ismételten megköszönöm segítő hozzáállásodat, együttműködésedet az emlékhely kialakítása érdekében. Felhatalmazásom van arra, hogy Fónay Jenő köszönetét is átadjam.

Budapest, 2001. április 11.

Tisztelettel: dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy
Melléklet: cégadatok, véleményezés másolatai

7. sz. dokumentum

Az Emlékhely tervrajzának egy részlete →

8. sz. dokumentum

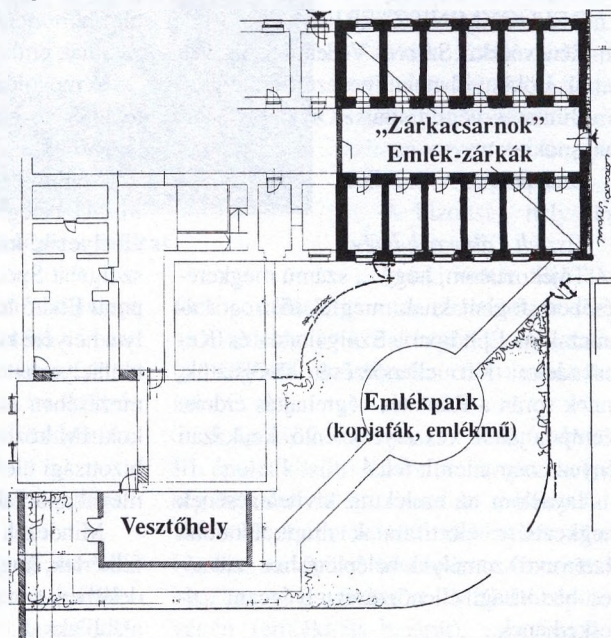
A kommunista hatalom politikai megtorló

szándékát demonstráló elitélések kivégzett áldozatai emlékének megtartása az utókor, a ma élők felelőssége.

A veszthely földjét a kivégzett vértanúk halálukkal megszentelték. Az utókorra az maradt, hogy a ma és a jövő nemzedékei számára mementóként őrizze meg e helyet úgy, hogy az szolgálja a méltó emlékezés ápolását.

A Politikai Foglyok Országos Szövetsége kezdeményezésével mélyen egyetértve az Igazságügyi Minisztérium kötelességének tartja, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön területén a polgárok számára látogatható emlékező hely létesüljön.

A „Kommunista Veszthely Áldozatainak Emlékhelye” létrehozásának szándékával a Politikai Foglyok Országos Szövetsége és az Igazságügyi Minisztérium Együttműködési Megállapodásban rögzítik a teendők körét, és erősítik meg a kölcsönös szándékat.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS

amely létrejött
egyrészt a Politikai Foglyok Országos Szövetsége, Budapest, V. Nádor u. 36., (a továbbiakban POFOSZ)

másrészt az Igazságügyi Minisztérium, Budapest, V. Kossuth tér 4., (a továbbiakban IM) között.

I. AZ EMLÉKHELY LÉTESÍTMÉNY LEÍRÁSA

Az Emlékhely létesítményei, illetve azok létrehozásához szükséges munkák:

- a bástyafal áttörése, az új bejárat kialakítása,
- a közlekedési útvonalak kiépítése,
- az emlékpark kialakítása,
- a siralomház kialakítása,
- a vesztőhely rekonstruálása,
- a Budapesti Fegyház és Börtön (BFB) biztonságának az Emlékhelyre vonatkozó fenntartásához szükséges létesítmények kiépítése,
- az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (IMEI), a Központi Ellátó Intézet (KEI), a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) Speciál Üzem területei-

nek átrendezése az Emlékhely feltételeinek biztosítása érdekében.

Az elrendezést a – Felek által közösen elfogadott és mellékelt – tervvázlat rögzíti. Az Emlékhely részletes kialakítását a kiviteli terv határozza meg.

II. A Felek feladatai:

1. Az IM feladatai:

Az IM gondoskodik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság (BvOP), illetve a BFB őtján a következőkről:

– Rendelkezésre bocsátja az emlékpark, emlékszárkák, a siralomház megvalósításához szükséges területet.

– Intézkedik a jelenleg ott elhelyezett szervek átköltöztetéséről, a megfelelő új elhelyezési feltételek kialakításáról (IMEI, KEI, NBSZ Üzem).

– Az NBSZ-szel együtt finanszírozza az átköltözés, kialakítás költségeit. Az IM a BvOP költségvetésében rendelkezésre álló 30 millió forintot, az NBSZ 12 millió forintot irányoz elő.

– Érvényesíti a Budapesti Fegyház és Börtön üzemeltetési és biztonsági szempontjait az Emlékhely létesítésével és működtetésével összefüggésben.

– Az Emlékhely tervezésében és kivitelezésében résztvevőket ellenőrzésnek veti alá.

– A BvOP a létesítés itt nem szabályozott kérdéseire külön megállapodást köt a POFOSZ-szal és az NBSZ-szel.

– A BvOP a létesítéssel szorosan összefüggő költségek, a költségvetést terhelő összegének meghatározására felmérést készít.

Területbejáráson a miniszter, a POFOSZ elnöke és az országos parancsnok

2. A POFOSZ feladatai:

– Saját költségén megterveztetti, kiviteleztetti a BFB területére való belépéshez szükséges bejáratot, a közlekedéslelétesítményeket, az emlékparkot, az emlékszárkakat, a siralomházat, a vesztőhelyet, a BFB biztonságának fenntartásához szükséges létesítményeket.

– Folyamatosan bemutatja a tervezés és a kivitelezés dokumentumait a BvOP-nak, hogy az üzemeltetési és a biztonsági szempontok érvényesíthetők legyenek.

A leendő emlékparkban

– Az Emlékhely tervezésében és kivitelezésében résztvevőkről adatokat szolgáltat az ellenőrzés elvégzéséhez, és beszerzi ehhez az érintettek hozzájárulását.

– Nemzetközi kapcsolatai útján törekszik arra, hogy az IMEI részére megfelelő állapotú, új vagy használt általános és egészségügyi felszereléseket biztosítson a BvOP-t terhelő költségek csökkentése érdekében.

– Írásban tájékoztatást nyújt a létesítéssel kapcsolatos minden olyan problémáról, amely az IM, illetve a felügyelt szervezeti feladatkörében veszélyeztetheti a sikeres megvalósítást.

III. A felek által kialakított ütemezés

Az Emlékhely tervezett létesítési határideje, műszaki átadása 2001. szeptember 30.

A közönség részére tervezett megnyitási határidő 2001. október 23.

A Felek a megnyitáshoz kapcsolódó ünnepség protokollária feladatainak ellátására, megszervezéséhez bizottságot alakítanak 2001. június 30-ig.

Az Emlékhely megnyitását a Felek közösen végzik.

A részfeladatok határidei:

1. A POFOSZ elkészíteti a kiviteli terveket

– Határidő: 2001. április 25.

2. A POFOSZ számára a munkaterület átadása

– A BFB a közlekedő, az emlékpark, a vesztőhely, a KEI a siralomház területét átadja azonnal, a POFOSZ által megjelölt időben.

– Az IMEI az emlékszárkák területét legkésőbb

2001. június 1-én átadja.

3. Az NBSZ speciális üzem területének átadása az IMEI részére

– Az NBSZ a speciál-üzem területét 2001. június 15-ig átadja a BvOP-nak az IMEI céljára alkalmas helyiségek kialakításához.

4. A KEI terület átadása az NBSZ részére

– A KEI a „rádió” területét 2001. április 12-ig átadja az NBSZ-nek, az új speciál-üzem létesítése céljából.

IV. A létesítmény fenntartási és üzemeltetési kérdései

A Felek a létesítmény üzemeltetési és fenntartási feladatainak megnyugtató rendezése érdekében eljárnak a megfelelő állami szerveknél és szervezeteknél, például a Millenniumi Emlék Bizottságnál.

Az átmeneti időszakra vonatkozóan a BvOP a POFOSZ-szal megállapodást köt a feladat közös ellátására.

V. Kapcsolattartók kijelölése

A munkák akadálymentes elvégzésének elősegítése érdekében kijelölik az alábbi kapcsolattartó személyeket:

A POFOSZ részéről: Fónay Jenő elnök

Az IM részéről: dr. Márki Zoltán főcsoportfőnök, Tóth sándor főosztályvezető, Radnay József tanácsos

A BvOP részéről: dr. Bökönyi István országos parancsnok, Czinege István mb. főosztályvezető

A BFB részéről: dr. Huszár László bv. ezredes, parancsnok

A KEI részéről: Győri Zoltán bv. ezredes, parancsnok

A felek a jelen megállapodást mint akaratukkal mindenben megegyezőt látták el kézjegyükkel.

Budapest, 2001. április 23.

Az Igazságügyi Minisztérium részéről: dr. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter.

A Politikai Foglyok Országos Szövetsége részéről: Fónay Jenő elnök

A Megállapodásban a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatokra vonatkozó feladatokkal egyetért

Chladek István vezérőrnagy, főigazgató

9. sz. dokumentum

Igazságügyi Minisztérium

Főcsoportfőnök

FELJEGYZÉS

dr. Hende Csaba államtitkár úr részére
Tárgy: a „Kisfogház Emlékhely” kialakításának további, soron lévő kérdései

Tisztelt Államtikár Úr!

A 2001. április 23-án, a POFOSZ, valamint az Igazságügyi Minisztérium között a „Kisfogház Emlékhely” kialakításának érdekében kötött Együttműködési Megállapodás aláírását követően – soron lévő feladatok tisztázása és ütemezése érdekében – a bizottság egyeztetést tartott az érintett felek körében.

Jelen voltak továbbá: dr. Hende Csaba államtitkár, Fónay Jenő POFOSZ elnök, Mécs Imre országgyűlési képviselő, Esztergár Pál VMPPV társelnök, dr. Márki Zoltán főcsoportfőnök, dr. Bökönyi István országos parancsnok, Tóth Sándor titkárságvezető

Az egyeztetés során felmerült kérdések a következők voltak:

1. az áldozatok nevét megőrkítő Emlékfalra felkerülő névsor összeállításának rendező elvei,

2. az áldozatok nevét és a fényképeket tartalmazó Emlékkönyv összeállítása, háttérdeje,

3. az Emlékhely belső és külső látványának, hanghatásainak kialakítása,

4. az Emlékhely megnyitása utáni működtetés és fenntartás megbízható biztosítása

A bizottság a következőkben állapodott meg:

1. Az Emlékhely egyik kulskérdése az áldozatok névsorának összeállítása az Együttműködési Megállapodás preambulumának megfogalmazottakkal összhangban. Az Együttműködési Megállapodás a POFOSZ-t jogosította fel az Emlékkönyvbe és az Emlékfalra felkerülő áldozatok névsorának összeállítására. Az IM ebben nem illetékes és nem is vállalhatja át ezt a feladatot.

Az IM képviselői részéről javaslatként hangzott el, hogy az Emlékhely „nyitott legyen”, azaz a történelmi mutatók, valamint a törvényességi folyamatok változásait figyelembe véve az a későbbiek során ki egészíthető legyen.

Ugyancsak IM oldalról hangzott el az a javaslat, hogy az áldozatok névsorában az alapelveket tisztázni kell. Az Emlékhely kialakítása – mely a nemzeti megbékélésnek is helye – nem adhat okot vitákra az áldozatok névsora kapcsán. A pontos feltáró munka érdekében szükséges, egy a felek által elfogadott összetételű történetész-jogász csoport létrehozása, amely a névsor összeállításában, a rendező elvek kialakításában a POFOSZ-nak segítségét nyújt.

A javaslatokat a bizottság elfogadta, és Fónay Jenő elnök úr vállalta, hogy az áldozatok birtokában lévő névsorát a csoport rendelkezésére bocsátja.

1. Az Emlékkönyv kialakításával kapcsolatban Fónay Jenő elnök úr elmondta, hogy abban áldozatok neve és fényképe egy-egy oldalon lesz megörökítve. Az Emlékkönyv összeállítása folyamatban van.

3. A bizottság Im tagjai javasolták, hogy – habár az Emlékhely belső kialakítása a POFOSZ illetékességi körébe tartozik – célszerű lenne a belső látvánv. a fény és hanghatások kialakításában, a speciális műzeológiai ismereteket igénylő tárlók, tablók elkészítésében szakembereket felkérni. Fónay elnök úr jelezte, hogy ebben rendelkezik szakmai segítséggel, de a javaslatokat figyelembe veszi.

4. Az Emlékhely hivatalos megnyitása utáni helyzettel kapcsolatban az IM részéről elhangzott, hogy az üzemeltetésnek és a fenntartásnak folyamatos és megbízható megoldását kell közösen a büntetés-végrehajtással kidolgozni. Ennek ér-

dekében az IM – együttműködve a POFOSZ-szal – a közeljövőben megkeresi a Millenniumi Emlék Bizottságot az Emlékhely működtetése érdekében. Fónay elnök úr elmondta, hogy lehetőséget lát egy erre a célra létrehozott alapítvány által történő fenntartást is.

A bizottság ezt követően megállapodott abban, hogy 2001. május 7-én az építkezés helyszínén újabb bejárást tart az átalakítási munkálatok megtekintése érdekében, melynek során a belső látvány kialakításának tervezett elképzeléseit is napirendre tűzik.

A bizottság következő ülésére 2001. június 5-én kerül sor dr. Hende Csaba államtitkár úrnál, melyen

– az Im képviselői a történetész-jogász csoporttal történő konzultációról adnak tájékoztatást, illetve

– az áldozatok Fónay Jenő elnök úr által összeállított névsorát egyeztetésre átveszik, majd

– kölcsönösen tájékoztatják egymást az átalakítás költségvetési forrásainak addigi felhasználásáról.

Államtitkár Úr!

2001. április 26-án az Emlékhelyen megörökítendő névsor összeállítása kapcsán egyeztetést folytattam dr. Kahler Frigyes, dr. Sándori György, illetve M. Kiss Sándor urakkal, akik vállalják a történetész-jogász csoportban való munkát, együttműködést. A csoportot célszerűnek látom kiegészíteni Schmidt Mária asszonnyal, a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány igazgatójával és Rainer M. János úrral, az 1956-os Intézet Közalapítvány főigazgatójával.

A csoport összeállítására államtitkár úr részére javaslatot készíték.

Budapest, 2001. május 2.

10. számú dokumentum

Budapesti Fegyház és Börtön
Parancsnoka

Jóváhagyom:

dr. Bökönyi István

vb. vezérőrnagy
országos parancsnok

EMLÉKEZTETŐ

A Budapesti Fegyház és Börtönben augusztus 6-án megtartott Emlékhely Bizottsági Ülésről.

Jelen vannak: dr. Bökönyi István vb. vezérőrnagy, országos parancsnok, Fónay Jenő POFOSZ elnök, Tóth Sándor IM főosztályvezető, Radnay József IM Bv. Felügyeleti Főosztály, tanácsos, Győri Zoltán vb. ezrede, KEI parancsnok, dr. Huszár László vb. ezredes, BFB parancsnok, Érchegyi Lajos ka., főmunkatárs, Gombos Róbert fhdgy., bizt. ov. helyettes, Szöllősi József belsőépítész.

Napirend:

I. Kiviteli munkák értékelése

II. Ütemterv megbeszélése

III. Különbélek

ad 1.) Tóth Sándor vb. ezredes. IM főosztályvezető ismertette a június 21-én az IM-ben tartott bizottsági ülésen elhangzottakat. A kiviteli munkák értékelésénél a június 7-i állapotokhoz képest az alábbi megállapítások születtek:

- a bástyafal áttörése nem készült el
- a padozat kiépítése nem történt meg
- a biztonsági rendszer kialakítására javaslatot kérnek

- a műszaki átadás határideje szeptember 30.

- dr. Hende Csaba államtitkár úr döntése értelmében a megnyitó időpontja november 4.

A megnyitó lebonyolítására különbözőség alakul. Az IM részéről Szöllősi József belsőépítész úr lett megbízva, hogy folyamatosan vegyen részt az ezzel kapcsolatos munkában.

dr. Bökönyi István vb. vezérőrnagy. országos parancsnok bástyafal áttörésére vonatkozó kérdésére dr. Huszár László vb. ezredes BFB parancsnok válaszában elmondta,

Amikor még javában tartottak a munkálatok

hogy a szakhatóságtól az engedély beszerzése, illetve kivitelezése folyamatban van. Továbbá tájékoztatott arról, hogy a viaduktnál zsiliprendszerű zárást kell biztosítani.

Fónay Jenő. a POFOSZ elnöke elmondta, hogy a siralomház és a veszthely elkészült. Egyben tájékoztatta az ülés résztvevőit, hogy a rendelkezésre bocsátott 30millió forint kimerült, ezért szándékában áll megkeresni a miniszter asszonyt, hogy járuljon hozzá a költségekhez legalább 10 millió forinttal.

dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy válaszában ígéretet tett arra, hogy a PO-FOSZ-szal együttműködve a Bv. vezetése részt vesz a szponzorok keresésében a 10 millió forint törvényes úton való hozzájárása érdekében. Az IM költségvetését azonban lehetőség szerint nem kellene tovább terhelni. Elmondta továbbá, hogy a PO-FOSZ-on keresztül Svájból adományként különféle felszereléseket kaptunk (kórházi ágy, röntgengép, stb.). Előrendű tennivaló az adomány szabályszerű rendezése, kezelése.

Győri Zoltán bv. ezredes, KEI parancsnok tájékoztatása szerint az adomány felértékelése folyamatban van.

Fónay Jenő, a PO-FOSZ elnöke – Gombos Róbert főhadnagy, biztonsági osztályvezető tájékoztatása alapján – elmondta hogy az emlékpark fémkerítésén át lehet látni, ezért az ott lévő ablakaokat fóliával kell lefedni.

ad 2.) dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy utasította dr. Huszár László ezredes, intézetparancsnokot, mérje fel és készítsen javaslatot, hogy az Emlékhely működésének megkezdéséhez milyen biztonságtechnikai eszközökre van szükség és terjessze fel Varga Valéria bv. dandártábornok, az országos parancsnok gazdasági helyettese részére.

Érchegyi Lajos ka., a Beruházási és Fejlesztési Osztály főmunkatársa elmondta, hogy a földszint és az I. emelet között járható és tisztítható födém elkészítése szükséges.

Fónay Jenő PO-FOSZ elnök ismertette, hogy az építkezés eljutott az ajtók cseréjének kivitelezéséhez (a fémajtókat faajtókra kell cserélni).

dr. Huszár László bv. ezredes válaszában elmondta, hogy ezek pótlása a volt „speciális” zárkaajtókkal történjen (korhű zárkaajtó).

ad 3.) dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy utasította dr. Huszár László bv. ezre-

Itt állott a hajdani veszthely

dest, hogy Ferencz Dóra Sarolta törté- nésszel együttműködve 2001. augusztus 31-ig készítse el az „Együttműködési meg- állapodás” tervezetét, melynek melléklete a „Működési rend” legyen. Továbbá kérte, hogy a polgárok tájékoztaására a PO-FOSZ készítse el a prospektust, illetve a program- füzetet. A BvOP felajánlotta a segítségét, hogy a prospektusok a Váci nyomdában ké- szülhessenek el.

A bizottság helyszínbemjárást tett, melyen felmerült a „Kisfogház” épületének Emlékhelyre néző részének esztétikusabbá tétele (vakolás, festés).

Készült 2 példányban

Készítette: Juhász Valéria ka., jkv. vez.

Eddig a dokumentumok, persze, azoknak csak egy csekély részét tudtuk a Börtönügyi Szemle hasábjain bemutatni. Jól érzékelhető azonban ezen iratokból is, hogy e nemes ügy érdekében hány ember vállalt részt, a köztársasági elnöktől a bv-s főmunkatársig, az igazságügy-minisztertől a hajdani halálraítéltig, az építési vállalkozótól a Nemzetbiztonsági Szolgálat vezetőjéig.

Kiadványunkban ezzel az összeállítással szerettünk volna tisztelegni az 1956-os forradalom és szabadságharc mártírjainak emléke

előtt. Természetesen következő számunkban közöljük majd az Emlékhely ünnepélyes átadásának legfontosabb eseményeit, s képes összeállításban mutatjuk be olvasóinknak mindazt, amit ezen a helyen láthat az érdeklődő.

Összeállításunk befejező részében a hajdani halálra ítélt, majd az Elnöki Tanács Elnöke által kegyelemben részesült, s így életfogytiglanos Fónay Jenő tollából közlünk egy megható írást, felidézvén a forradalom és szabadságharc leverését követő nehéz időket.

Válogatta és összeállította: Vezda János

Fónay Jenő: Ember küzdj...!

Nem tudok – nem is akarok – elfogulatlanul szólni a XX. század legnagyobb magyar hagyatékáról, az 1956-os forradalomról, a világbresztőről, a fordulatokról, melyeket máig nem tudunk hasznosítani, de még igazán őszintén kiértékelni sem.

Úgy gondolom, nem is érdemes egy rövidke írásban arra törekedni, hogy ferde nézeteket változtasson meg, vagy hangulatot keltsen bármelyirányban. De nagyon is érdemes olyan apró – vagy csak szinte jelentéktelennek látszó – kérdésekkel foglalkozni, melyeknek hatása lehet egyetlen emberre, sőt, nem kívánom különböző szervezetek tagjainak viselkedését sem megváltoztani, helyes irányba terelni.

Amikor hozzáfogtam az íráshoz, augusztus 8-án este felé, már túl voltam az emlékezésen, mely 43 éve állandóan leteper, mindig új és mindig újabb elképzelések megvalósítására késztet. 1958-ban ezen a napon vittek ki „elveszejteni”, hát törvényszerűen ezen a napon születtem (vagy csak ébredtem) új világomra és új világomba.

Talán adhatok át valamit ebből az izonyúnak mondható rettenetből azoknak az érzékeny lelkű embereknek, akik hol az egyik oldal felé, hogy éppen az ellenkező felé

csapkodnak meggondolatlanul, mert hiszen honnan tudhatnák, mit jelent valami megoldás ezen az oldalon, s mivel jelent – vagy jelenthet – mást a másikoldalon.

Az erkölcsi tisztaságról szöveg, ami akkor is világít, amikor az egészet körülölelő közösségben már pokoli sötétség honol. Legyen kiindulópont az a pillanat, amikor a bíró kimondta a jogerős (II. fokú) halálos ítéletet, tehát egy gyönyörű verőfényes július 18-a 1958-ban, amikor a halálos cellasoron negyvenegyen várták legalább olyan reménységgel az enyhülést, mint én magam is. Nem az történt tehát, amiben oly sokan reménykedtünk. Pár óra múlva már csak a cipőm kopogása hangoskodott a faltól-falig rohanásban, pedig hányszor megálltam a rács előtt, hátha szól valamit a korabeli „őrző-védő”, ott, a siralomházban.

Nem. Meg sem mukkant. És itt kezdődik. Micsoda különbség ember és ember között!

A parancs bizonyára egyformán szól, egyformán lehetett és egyformán kellett értékelni, teljesíteni is. Az egyik őr mégis megszólalt. Kérdezett is, válaszolt is, ezzel adott is olyan érzéseket, melyeket csak kedvezően lehet értékelni, melynek hatása fel-

mérhetetlen az iszonyú magányban, a teljes elhagyatottságban, a kényszerű halál előtti pillanatokban.

Am, ha most én sem tudnám leírni az akkori „utolsó perceket”, azokat a felejthetetlen borzongásokat, mit érne mindaz, ami akkor valóban életet jelentett.

Jött a Laci. Akkor még ő is csak egy volt a sok közül, egy ő, feladatával, fegyverével, az odaillő környezetben, a pusztító gyakorlattal évek óta már. A kivégzések száma nem csökkent, pusztítottak, pusztult a magyar, a legjobbjá, a legértékesebbje, a fiatalja. Egy ő ugyanolyan, mint a többi, mégis más! Pedig csak megszólalt.

– Család van? – kérdezte.

– Igen!

– Szörnyű! Mikor lesz vége már?

Pár szó, csak szó, az egyszerű hang, a kérdés, mintha minden kellemetlen érzés egy pillanat alatt tűnő volna el. Emberrel vagyok együtt, nem egyedül a vadnál vadabb gondolatokkal.

És alig vártam, hogy jöjjön már. Újra. Másnap is.

★★★

Mindössze erről a kevéske tényről szólok. Az egyik és a másik emberről, mint emberekről általában. Mégis éreztetni szerettem volna, szeretném, hogy a jóság, az a kis különbség egyik-fajta és a másik-féle ember között milyen lehetőségeket rejt magában. Gonosszá teheti – esetleg – a jót, s megfékezheti a gonosz indulatokat, ha a ráhatás így vagy úgy gyakorlattá válik. Pedig akkor ez volt a VALÓSÁG, ma csak beszélünk róla, egyre kevesebbet.

Az emberi tisztaság felbőszíti, sőt sok esetben felkorbácsolja a gonosz indulatok kiteljesedését. Példákkal igazolhatjuk, hogy a bíró döntését befolyásolta sok esetben rossz irányba. Ma pedig a rengeteg ostoba védekezés hallatán kacaghatunk vagy ítélkezhetünk. Más esetben értetlenül állunk szemben azokkal, akik fiatalon nem ismerve

idősebb társaik – elődeik –, harcostársaik múltját a gonoszság kiteljesítésében, arra hivatkoznak és hivatkozhatnak csak, hogy az eszme, amelyben hisznek az jó és követni való. A múltat ők nem ismerik, nem bírálhatják, mégis közösséget vállalnak társaikkal az új győzelem érdekében.

Ezen kell változtatni! Segítséggel és azonnal!

★★★

Ezért tesszük és formáljuk emlékhellyé a múlt legkeservesebb hagyatékát, felújítva és eredeti formájában hátrahagyva az utókor-nak a KISFOGHÁZAT, annyi sok tragédia színhelyét, ott, a Kozma utcai börtönben.

Lássatok, gondolkodjatok, bíráljatok és tanuljatok (!) fiatalok!

Lássatok meg, hogy mit akarnak felejtetni azok, akik ma sem nyugszanak bele a változásba, nem bíznak a másfajta jövőben, pedig nagy szükség van rá.

Ma már meg kell különböztetni azt, aki még mindig a régi bűnök elfeledtetésével akarja az újat megvalósítani, attól, aki bocsánatot kér az elkövetett bűnökért, s félreáll. Önként!

De nem tárgyalhatunk azzal, nem érthetünk egyet azzal, aki szobrot követel annak, aki ígérete ellenére eszeveszett pusztítást rendelt el egy világot rengető nagyhatalom érdekében, s feláldozott újra és újra egy ébredő nemzetet, amely végre mást akart, s ma is mást akar.

★★★

Kénytelen-kelletlen állapítom meg, nagy szükség van a kiállásra, az egyenes, bátor és tiszta hangra, s ki sem merem mondani, bár meggyőződéseim, az egyenes és bátor fellépése.

Ennyi mártír és meghurcolt-megalázott magyar (keresztény és zsidó – ott, a temetőben) új hangot követel és vár. Gondolkozzunk! Gondolkozzatok!

Új csoda lehet abból, ha újra egymásra találunk?